

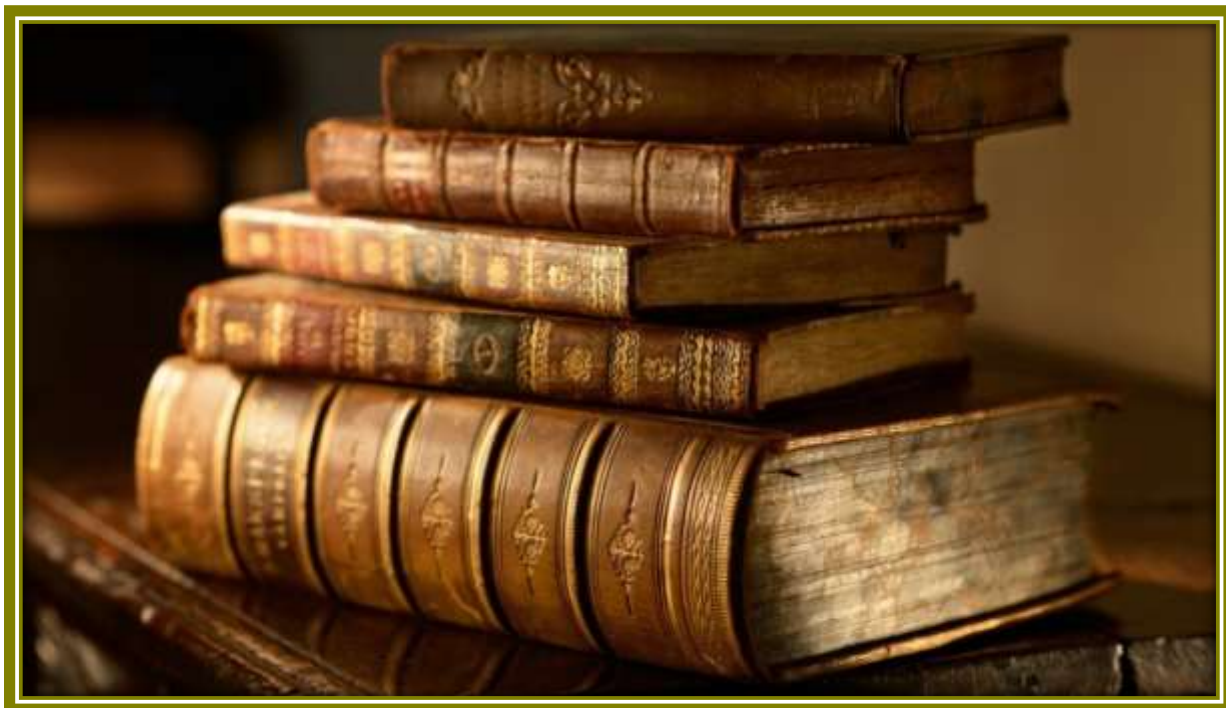
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**ФОНДИ РІДКІСНИХ ТА ЦІННИХ ВИДАНЬ В
БІБЛІОТЕКАХ ВНЗ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ:**

досвід роботи та перспективи розвитку

Матеріали науково-практичного семінару
методичного об'єднання бібліотек ВНЗ
Запорізької області

Мелітополь, 2017 р.

Фонд рідкісних і цінних видань ЗДМУ: стан та перспективи розвитку

Тюркеджи Н. С., бібліотекар I категорії НБ ЗДМУ,
Толочко А. Ю., зав. сектором підтримки АБІС
відділу інформаційних технологій НБ ЗДМУ

Культурне надбання, яке залишає кожне покоління наступникам, підлягає збереженню, дослідженню й примноженню - в цивілізованому суспільстві це не повинно піддаватися сумніву, бо «Книга – це духовний заповіт одного покоління іншому, порада вмираючого старця юнакові, який починає жити ...» О. Герцен

Особливо важливе місце в структурі цього надбання посідає книга як матеріальний носій культурної пам'яті народу, людства. Для української культури ставлення до книги як феномену можна простежити вже від доби Київської Русі, коли, за висловом М. Грушевського, "незалежно від свого змісту, котрий таки й не легко було сконтролювати й оцінити кожного разу, письмо й книга проголошувалися річчю святою для загалу". Книжкова пам'ятка як ціннісна категорія охоплює рукописні книги, першодруки і стародруки до 1-ї половини ХІХ ст., а також видання інших історичних періодів, які мають особливе наукове та історико-культурне значення, в тому числі і сучасні видання. А де загал має можливість ознайомлення з цими скарбами? Звичайно, у бібліотеці!

У фонді рідкісних видань бібліотеки зберігаються примірники з особистими позначками професорів тих років; бібліотечні книги із печаткою «Бібліотека вищих женских курсов, г. Одесса»; звіти про роботу курсів, матеріали Держархіву Одеської області", тощо.

Гордістю бібліотеки є фонд рідкісних видань: довідкова та монографічна література з хімії, медицини, фармації ХІХ – початку ХХ століття. За свій більш ніж сторічний вік, бібліотека Запорізького державного медичного університету зберегла **1148 примірників** цінних та рідкісних книг українською, німецькою, російською та іншими мовами. Шляхи надходження цих видань у бібліотеку різні – це і дарунки із особистих колекцій, придбання в магазинах, книгообмін між бібліотеками про що свідчать печатки на них. І з деякими з них ми б хотіли вас познайомити.

У фонді є Українські видання періоду 1861-1945 рр. (всього 114 прим.) - книги з хімії, ботаніки, медицини видані в Одесі, Києві, Харкові, Херсоні.

Для прикладу:

- Рогович А. Обзорение семенныхъ и высшихъ споровыхъ растений, входящихъ въ составъ флоры губерній Киевскаго учебнаго округа: Волынской, Подольской, Киевской, Черниговской и Полтавской видана в університетській типографії міста Києва в 1869 році.

Рогович Афанасій (Панас) Семенович працював в Київському університеті, а також був директором Ботанічного саду при університеті.

Книги українських авторів друкувались не тільки в Україні, але і в Росії. Прикладом є книга В. Я. Данилевського. Фізіологія человека Т.2. ч. 1-2 видана в Москві в 1915 році. Цей примірник цікавий тим, що має на полях багато поміток та зауважень чорнилами, зроблених колишнім власником, тож вона ще чекає на свого науковця! Данілевський Василь Якович був професором кафедри фізіології медичного факультету Харківського університету. Як вказано в передмові до видання цей випуск вийшов в світ при дуже складних умовах. Зовнішня обставина воєнного часу гальмувала друкування випуску. Щоб прискорити вихід видання, довелося зменшити кількість додатків, виключити вказівники, малюнки та ін. Тому, що з самого початку війни (1914) одержання книг із закордону було важким, що не могло не відобразитися на користуванні іноземною літературою того часу.

Збереглися в бібліотеці й українські періодичні видання. Раритетними є випуски номерів українського **«Фармацевтичного журналу»** за 1928 рік (рік видання – перший) №№ 1-2, 3, 4, 6, 7, 8-9, 10. До речі, він продовжує виходити і сьогодні. **«Журнал медичного циклу»** Всеукраїнської Академії наук за 1931-34 рр.; **«Біохімічний журнал»** за 1941 р. №№ 1-2 та ін.

Цікавим є опис організації тодішньої надсучасної аптеки (це післяреволюційні часи):

«Нова аптека будується колективною думкою аптечних робітників на принципах раціоналізації виробництва, механізації аптечної праці та збереження живої робочої сили аптекаря. Уся аптечна робота проводиться у робочій кімнаті – це велика, добре освітлена та облаштована зала, де асистентські столи розділені за спеціфікацією лікарської форми: рідина, мазі, порошки, пілюлі, прості форми».

Є у нас Російські видання періоду 1801 – 1925 рр. (всього 326 книг) – це монографії, підручники з медицини, фармації, ботаніки, періодичні видання:

- **Горяниновъ, Павел Основанія ботаніки / П. Горяниновъ. - СПб.: Типографія Штаба Отдельнаго Корпуса Внутренней Стражи, 1841. - 376 с.**

Ця книга привертає увагу не тільки своїм змістом, але й присвятою на титульному аркуші: *«Его сіятельству Петру Андреевичу графу Клейнмихелю, Его Императорского Величества Генерал-Адъютанту, Орденів Св. Владимира 1-ой степени, Св. Александра Невского с алмазами, Белого Орла, Св. Анны 1-ой степени с алмазами, Св. Георгия 4-го класса и Прусского Красного Орла 1-ой степени Кавалеру, усерднейше посвящает Сочинитель».* Хто ж такий граф Клейнміхель? Російський державний діяч, протеже Аракчеева та беззаперечний виконавець волі Миколи I. У 1842-1855 роках – головний керівник шляхів сполучення і публічних будівель. Керував будівництвом Миколаївської залізниці. Тож не дивно, що цій людині присвячували книги.

- **Доброславин А. Гигієна : Курс общественнаго здравоохраненія. Ч. 1/ А. Доброславин. -2-е изд. - СПб.: Изданіе К.Л. Риккера, 1889. - 548 с.**

- Журналь русскаго физико-химическаго общества при Императорскомъ Петроградскомъ Университетѣ. – Петроградъ: Типо-литографія М. П. Фроловой, 1894-1915 та інші.
- «ФармацевтЪ-практикЪ: научно-практический и сословно-бѣтовой журнал», 1907 г. (с 23-го мая по 31 декабря; № 1 - 29). *«Из запропонованого практично-наукового та станово-побутового журналу фармацевти могли б здобувати необхідні в практиці відомості та розширювати світогляд знань з фармації. Як зазначено у передмові: Особливо він буде корисним для власників аптек з незначним оборотом, позбавлених внаслідок матеріального браку необхідних наукових посібників».*

Багато в журналі розміщено корисної наукової інформації того часу, але мені б хотілося зупинитися саме на рекламі, яка демонструє ті сторони побутового життя, що викликають найбільшу цікавість.

«Кофе «Здоровье» Марии Годзелинской – как питательное укрепляющее средство для малокровных и слабосильных. При варке на молоке вкусом и ароматом походит на шоколад. Белки – 12, 7 %, минеральные вещества – 2,8 %, жир – 6,1 %. Кофе «Здоровье» не влияет на сердце и нервы».

«Интересное приобретение!!! Устроенный по системе, изобретенной Товариществом «Р. Кёлер и Ко» гигиенический корсет «Каресс» - благодаря особого рода конструкции и совершенно новым специальным планшеткам отличается чрезвычайной гибкостью, нежно облегает тело, следя за всеми его изгибами, и в то же время, обладает упругостью, достаточной для поддержки груди и сохранения желаемой фигуры. Корсет «Каресс» естественно оказывает благоприятное действие на облегчение всяких гастрических страданий. Цены, смотря по отделке, от 8 рублей и дороже.»

- Найстарша книга фонду 1796 року видання - «*Demonstrations elementaires de Botanique. Partie des Figures. Tome premier.- Lion,1796.-182 p.*». Неймовірно цікавий примірник з кольоровими ілюстраціями рослин та їхнім описом. До речі тут описано всього лише три види тюльпанів, що мало схожі на сучасні.
- **Фишер. «Систематика. Анатомия растений», яка складається з частин : Курсь систематики растений. Составленъ по лекціямъ проф. Фишера фонъ Вальдгейма въ 1886/87 г. та Курсь ботаники Ч. 3-4. Анатомія и фізіологія растений. По лекціямъ А. Фишера фонъ Вальдгейма Ординарнаго проф. Императорскаго Варшавскаго Университета. Варшава. 1888/9 ун. г. Видана у Варшаві в видавництві Nakl. ksiegarni J. K. Zupanskiego. Рік видання невідомий.**

Цікаве рішення друку, адже перед вами рукописний шрифт, що додає шарму та винятковості даній книзі.

Олександр Олександрович Фишер фон Вальдгейм (20 квітня (по іншим даним, 8 квітня) 1839, Москва – 28 лютого 1920, Сочи) – російський ботанік, директор

Імператорського Санкт-Петербурзького ботанічного саду, таємний радник, почесний член багатьох іноземних ботанічних товариств.

Місце роботи: Московський університет, Варшавський університет, Варшавський ботанічний сад, Санкт-Петербурзький ботанічний сад У 1869 році Фишер був призначений професором ботаніки у Варшавському університеті, працював там до 1895 року, в 1871 році затверджений в званні ординарного професора.

Привертає до себе увагу багатотомне видання **Flora von Deutschland** німецькою мовою 1880- 1887 рр. видання. На жаль, збереглося вибірково лише 22 томи – з 30-ти. Але кольорові, докладні ілюстрації та опис рослин є актуальними і в наш час.

Також, у фонді бібліотеки зберігається дев'ять примірників з автографом авторів – один із них - Штейнбергъ, А. П. (врачъ и провизоръ). Краткій курсъ фармаціи и фармакогнозі: съ фармацевтической пропедевтикой и рецептурой : для студентовъ-медиковъ и фармацевтовъ. - Одесса : Типографія Культура, 1914. - 96 с. Есть автограф: Коровицкий, К.ок Глубокоуважаемому профессору Н. И. Коровицкому от признательного автора. 20. X. Одесса И Корцкому от.

Надпис на книзі надає їй унікального характеру, адже тепер вона стає єдиною в своєму роді, а, отже, цінність її зростає.

Також ми тут можемо побачити, що кокаїн використовують як алкалоїд, тобто місцевий анестезуючий засіб, що має гіркий присмак, та на язичі викликає відчуття заніміння.

Привертає увагу до себе опис устрою та керівництва аптекою (це вже дореволюційний варіант): *«Кожна аптека повинна мати рецептурну кімнату, лабораторію, комору, сушильня, льох та льодовик. В аптеці мають бути наступні книги: Рецептурна, Книга ручного продажу, Книга отрут, Книга запису продажу фосфору, Лабораторна книга, Аптекарьська такса, Російська фармакопея, Список докторів, що мають право практики в Росії.»*

Рідкісним виданням можна також назвати повоєнну книгу **«Александр Васильевич Суворов: жизнь и деятельность полководца в изображениях»**, 1946 року видання.

Книга, присвячена видатному полководцю не просто так, адже саме у 1942 році було засновано Орден Суворова, яким нагороджували командирів Червоної Армії за видатні успіхи в справі управління військами, тож на потребу суспільства, що трохи призабуло про звитяги Олександра Васильовича, треба було видати книгу, що нагадала би про них. Рік видання - 1946, тираж 8 тисяч примірників). Укладач: професор Микола Михайлович Коробков (Історик, викладач Московського археологічного інституту, співробітник Московського відділення Академії історії матеріальної культури), художник Петро Олександрович Алякринський (людина різнобічного обдарування. Він займався ілюструванням і оформленням книг, створював агітплакати, був реставратором архітектурних пам'яток).

Зберігся в бібліотеці і комплект газети «**Медицинский работник**» (за 1980 – 1994 рр.). Газета почала виходити з вересня 1980 року. На її сторінках висвітлювалось різноманітне життя інституту, розповідались про досягнення ВИШу в галузі науки, розповідали про досвід роботи кращих викладачів, писали про відмінників навчання та інше. Є цікаві замітки, що добре ілюструють реалії того часу. Наприклад *«Выпуск лекторов-атеистов. В течении 2-х лет 20 студентов фармацевтического факультета занимались в народном университете на отделении научного атеизма. Теоретическая подготовка слушателей сочеталась с их практической деятельностью. Они активно участвовали в городских вечерах-встречах верующих и неверующих, просматривали научно-популярные и документальные атеистические кинофильмы, общались с верующими различных направлений христианства».*

Авторами статей були як викладачі, так і самі студенти.

Ще одним яскравим прикладом цінного видання місцевого значення є збірник творів студентів нашого ВИШу «**Подснежник**». Як зазначено у вступному слові *«в культурному житті нашого молодого медичного вищого навчального закладу, що не встиг ще зробити жодного випуску лікувальників, випуск поетичної збірки – значна та радісна подія.»*

Пропоную до вашої уваги кілька рядків Закутько Василя:

Бывало, вырвешь пять минут,
Возьмешь стихи и критикуешь.
Глядишь, и сам чего-нибудь
По совместительству срифмуешь.

Но муза мне не доверяет,
И сочиняет – напрасный труд.
Меня как лирика не знают,
Как критика не признают.

Фонд рідкісних та цінних книг НБ ЗДМУ є частиною основного фонду відділу який розставлений на окремих полицях. І сьогодні ще триває процес відокремлення цінних видань, шляхом його постійного перегляду. Не менш важливим завданням є розкриття змісту фонду, його цінності. Для цього ми влаштуємо книжкові виставки, складаємо огляди та повідомлення для радіо. Для повного розкриття фонду, його пропаганди й доступу, здійснюється введення рідкісних книг до електронного каталогу, шляхом складання бібліографічного опису безпосередньо з документа за визначенням полів у АБІС «ІРБІС», що найбільш точно відображають подібні документи.

Завершення формування електронного каталогу рідкісних видань забезпечить оперативний доступ до інформаційних ресурсів широкого загалу користувачів, уможливить отримання вибіркової інформації на цільові запити за традиційним набором ознак, а також зробить реальністю обмін інформацією між бібліотеками. Незважаючи на сьогоднішні труднощі ми намагаємося розвивати

діяльність з формування фондів цінних видань його збереження та доступності. У перспективі на майбутнє планується проведення паспортизації колекції. Тож роботи вистачає!

Яке величезне багатство може бути в маленькій дібраній бібліотеці. Компанія наймудріших і найдостойніших людей, вибрана зі всіх цивілізованих країн світу протягом тисячі років.

Р. Емерсон